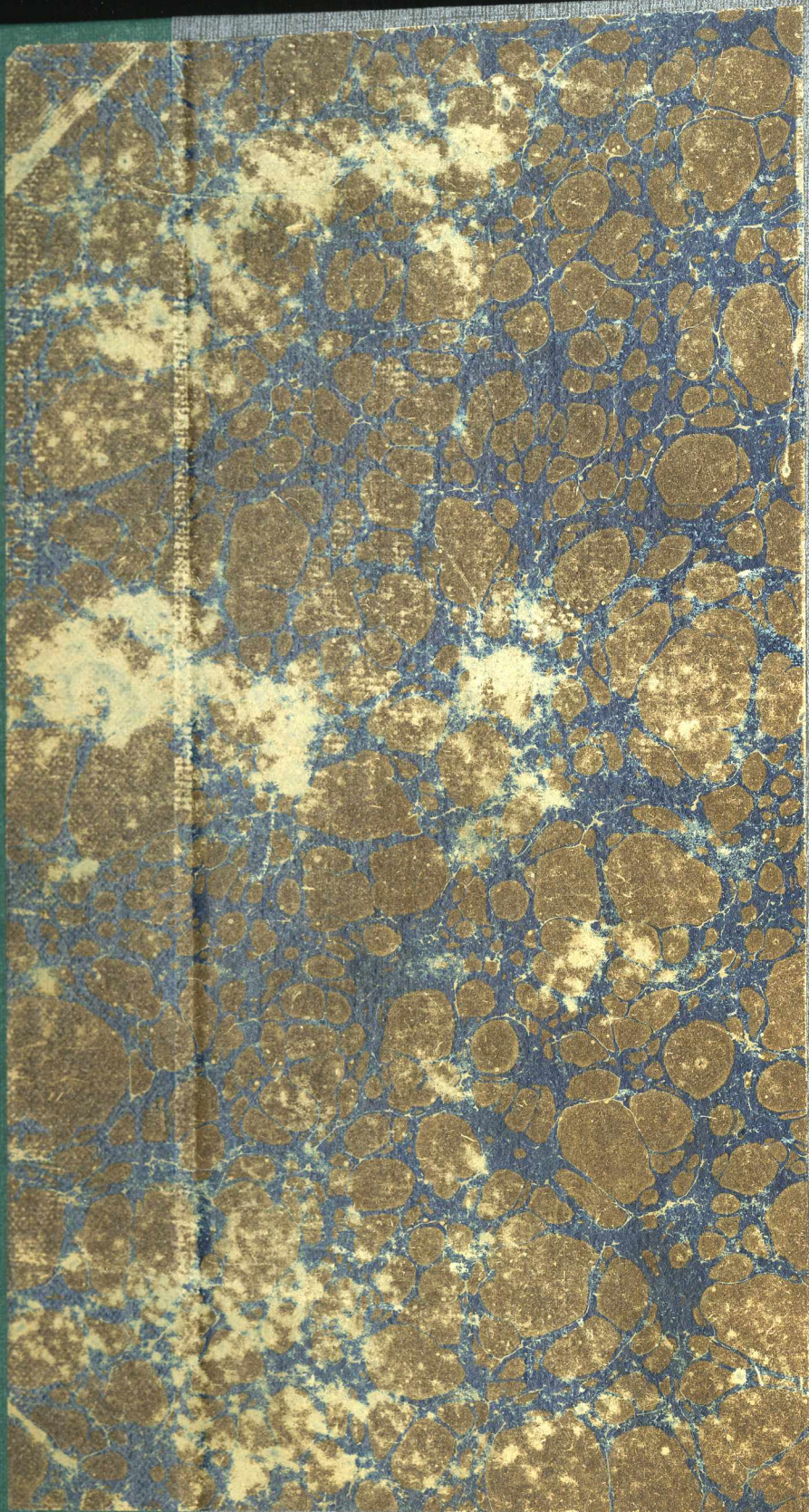

Politikai
Törpíratok.

121.

1851
1859

ÉRTEKEZÉSEK
A NYELV ÉS SZÉPTUDOMÁNYI OSZTÁLY KÖRÉBŐL.

KIADJA A M. TUDOMÁNYOS AKADEMIA.
AZ OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
TOLDY FERENCZ,
RENDES TAG.

I. SZÁM.

SOLON
ADÓTÖRVÉNYÉRŐL

TÉLFY IVÁN

LEV. TAGTÓL.

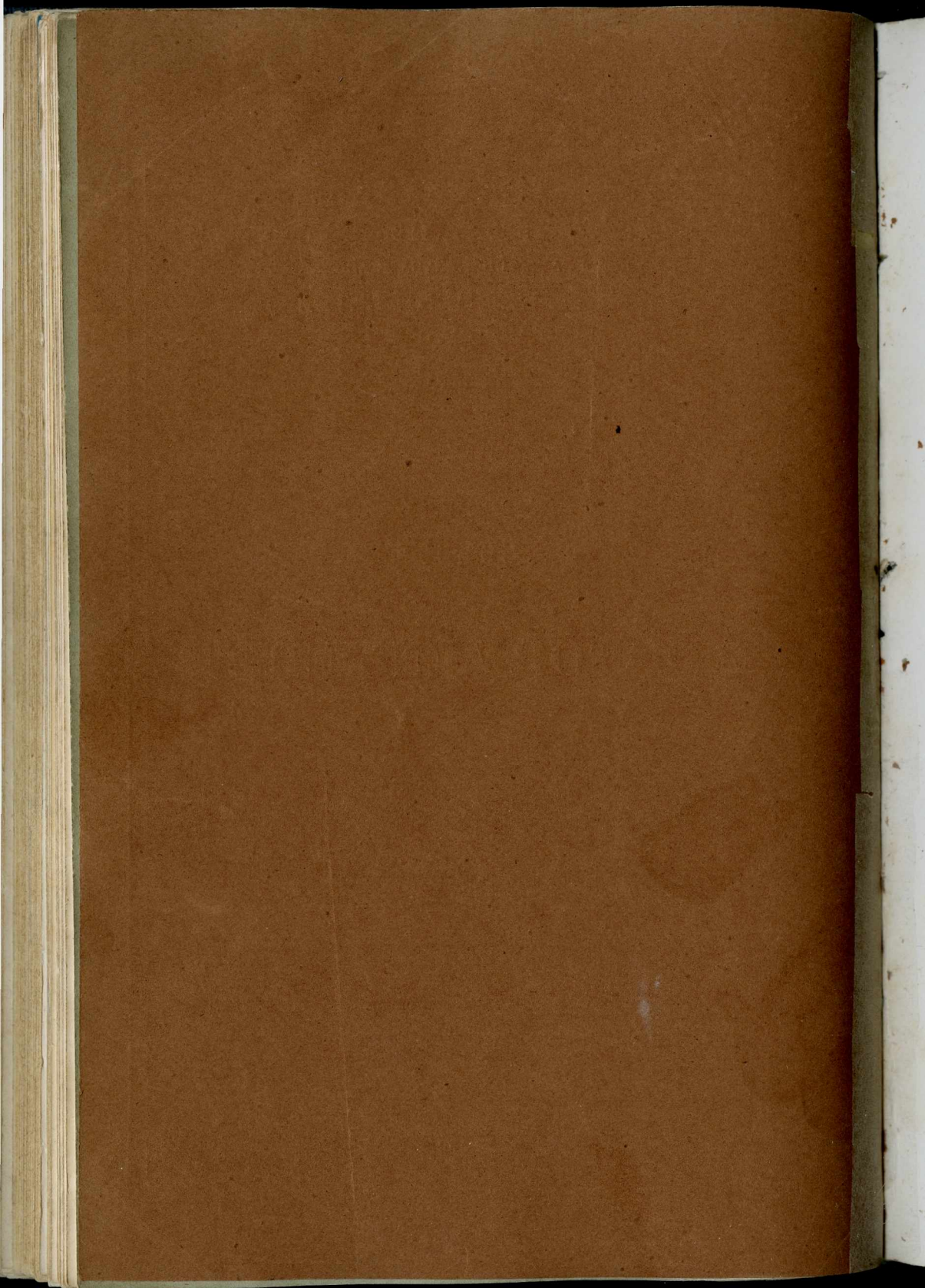
6.

Ára 12 kr.

PEST.

EGGENBERGER FERDINÁND MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

1867.

SOLON

ADÓTÖRVÉNYÉRŐL

TÉLFY IVÁN LT.

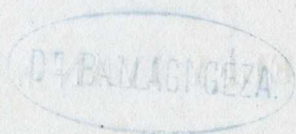
PEST.

EGGENBERGER FERDINÁND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

1868.

BOZON

A BÖRZSÉNYI ÉRTÉKESÍTŐ

1867

SOLON ADÓTÖRVÉNYÉRŐL

TÉLFY IVÁN.

(Előadatott az 1866. január 22-én tartott ülésben).

Szerencsém lesz a legrégibb attikai jövedelemadóra vonatkozó különvéleményemet előadni, mely a philologusok eddigi nézetétől eltér.

1. Solon a rendkívüli, de főleg hadi, költségek fedezésére jövedelmi adót hozott be, melynek könnyebb kivetése és behajtása végett felhasználta ama politikai osztályokat, melyekbe a polgárok hivatali képességek s egyéb közjogaik szerint voltak sorozva.

Az első osztályba az *ötszázmérősök* (*πεντακοσιομέδιμοι*) tartoztak, kiknek legkisebb évi jövedelme 500 mérőből állt részint gabonaneműekben, részint olajban és borban.

A második osztályt képezték a *lovagok* (*ιππῆς*), kiknek legalsóbb jövedelme 300 mérő volt.

A harmadik osztálybeliek az *igások* (*ζευγῖται*) voltak, azaz, egy pár igásmarhát tartó gazdák, kiknek legkisebb évi jövedelme 200 mérőből állt.

A negyedik osztályba a *béért dolgozó polgárok* (*θηῆτες*), tartoztak, kiknek nem volt földjövedelmök. *)

*) *Források*: Aristoteles Politikája. II, 9, 4. — Plutarch: Solon XVIII. — Ugyanaz: Aristid és Cato összehasonl. I. — Harpocratio *ἱππῆς* alatt — Pollux VIII, 129—130. — Scholionok Pláto Respublikájához 415. l. Bekker kiad. — Scholionok Thucydideshez III, 16. — Lexica Segueriana Bekker kiad. 260, 267, 298. l.

Minthogy pedig egy mérő gabona, vagy bor, vagy olaj egy drachmát ért, a mint ezt Plutarch világosan mondja Solon életrajzában (XXIII) : azért az ötszázmérősök legkisebb jövedelmét 500, a lovagokét 300, és az igásokét 200 drachma képviselte.

2. Ezen osztálybeliek jövedelmi adójára nézve azt olvasuk Polluxnál (VIII, 130), hogy az ötszáz mérősök egy talentumot fizettek, azaz, 6000 drachmát (*ἀνήλισκον εἰς τὸ δημόσιον, τάλαντον*); a lovagok fél talentumot, vagy is 3000 drachmát (*ἀνήλισκον δὲ ἡμιστάλαντον*); és az igások 10 minát, vagy is 1000 drachmát, azaz, egy hatod talentumot (*ἀνήλισκον δὲ μιᾶς δέκα*.)

Polluxnak e helye nagy képtelenséget foglal magában, melyet maga Pollux nem állíthatott; azért fel kell tennünk, hogy Pollux szövege meg van rongálva.

E nagy képtelenség pedig abban áll, hogy a főlebb említett osztálybeli polgárok olyan összeget fizettek volna az állam szükségleteire, mely jövedelmeket sokkal felülhaladta. Miképen gondolható, hogy valaki 500 drachmányi jövedelme mellett 6000 drachmát fizessen jövedelmi adó fejében, habár csak rendkívüli esetekben is? Vagy hogy 300 drachmányi jövedelemnek 3000 drachmányi jövedelemadó feleljen meg? Vagy hogy, a kinek jövedelme 200 drachma, az jövedelmi adóra 1000 drachmát fizessen?

E képtelenségre legelőször *Boeckh* figyelmeztette a philologusokat és történetirókat „*Die Staatshaushaltung der Athenen*“ című nevezetes munkájában, azt állítván egyszersmind, hogy a Polluxnál előforduló összegek: *talentum*, *fél talentum*, *10 mína*, nem a jövedelmi adót jelentik, hanem a jövedelemnek megfelelő ama tőkét, melyre a jövedelmi adót kivetették.

3. A jövedelemnek megfelelő tőkét pedig úgy lehet megtudni, ha a jövedelem 12-vel sokszoroztatik; mert Solon korában a földek bérlői a földértéknek 12-ed részét fizették haszonbér fejében. E szerint a földbirtok jövedelme a földbirtok értékének 12-ed része volt. Ezt *Boeckh* bebizonyította a hellen classicusokból merített adatokkal.

Ha tehát valamely ötszázmérősnek évi jövedelme 500 drachma volt, összes földbirtokát 6000 drachmára (500×12)

becsülték, vagyis egy talentumra. És így aránylag, ha évi jövedelme 1000 drachmát tett, földbirtokának összes értéke 12,000 drachmára (1000×12), vagyis két talentumra számitattott.

Ez az összes birtokérték neveztetett az első osztálybeli-eknél *adótlókének* is (*τιμημα*), mert ettől kellett jövedelmi adót fizetni. Példaúl, ha a köztársaság elhatározta, hogy minden osztálybeli polgár földbirtoka értékének 50-ed részét fizesse jövedelmi adó fejében, akkor az 500 drachmányi jövedelmü pentakosiomedimnusra 120 drachma esett; mert $500 \times 12 = 6000$, és $6000 : 50 = 120$.

A lovagok osztályában, ha valakinek jövedelme 300 drachma volt, annak birtokértékét Solon 3600 drachmára becsülte, mert $300 \times 12 = 3600$. De *Boeckh* állítása szerint Solon igazságszeretete úgy hozta magával, hogy ebben az osztályban nem az egész birtokértéket vette *adótlókének* (*τιμημα*) hanem csak $\frac{5}{6}$ részét, azaz, a jelen példában, 3000 drachmát, vagyis fél talentumot. Következöleg, midön az ötszáz mérösök 6000 drachma után 120-at fizettek, a lovagok 3000 után 60 drachmával adóztak, ha t. i. az adótlóke ötvenedét kellett jövedelmi adó fejében fizetni.

Ugyan ilyen méltányos elvnel fogva, mondja *Boeckh* az igazgazda összes földértékének csak $\frac{5}{9}$ részét vette adótlókének a törvényhozó. Ha tehát az igazgazda évi jövedelme 200 drachma volt, az ennek megfelelő tökéérték tett 2400 drachmát, mert $200 \times 12 = 2400$. És ennek $\frac{5}{9}$ része vagyis 1330 drachma volt az *adótlóke* (*τιμημα*), melytől, mint ötvened részt, jövedelmi adó fejében 26 drachmát kellett fizetni.

Boeckh számítását a következő tábla mutatja:

Osztály.	Jövedelem.	Tökeérték.	Adótlóke.	Adó $\frac{1}{50}$ -től.
Ötszáz mér.	500.	$500 \times 12 = 6000$.	6000.	120.
Lovag.	300.	$300 \times 12 = 3600$.	$3600 : \frac{6}{5} = 3000$.	60.
Igás.	200.	$200 \times 12 = 2400$.	$2400 : \frac{9}{5} = 1330$.	26.

4. Az adótlókének e kiszámítása ellen nekem alapos kifogásom van. Ugyanis, a lovagok legkisebb jövedelme 300, és legnagyobbja 499 drachma volt. Jövedelmök tehát 300 és 499 drachma között változott. Tegyük fel már, hogy valamely

lovag évi jövedelme 490 drachma. Az ennek megfelelő összes érték 5880 drachma; mert $490 \times 12 = 5880$. Ennek $\frac{5}{6}$ része 4900 drachma; s ez *Boeckh* szerint az *adótlóke* (*τιμημα*), mely után, ha ötvenedet kellett fizetni, 98 drachmát tett volna a jövedelmi adó. Tehát valamely ötszázmérős, kinek évi jövedelme 500 drachmából állt, 120 drachmát fizetett volna, ama lovag pedig, kinek jövedelme csak 10 drachmával volt csekélyebb az ötszázmérősénél, 22 drachmával fizetett volna kevesebbet! Vagyis, miért fizetett volna az ötszázmérős 22 drachmával többet mint a lovag, ha jövedelme csak 10 drachmával haladta felül a lovagét?

Tegyük fel továbbá, hogy valamely lovag évi jövedelme 499 drachma. Ennek tőkeértéke 5988 drachma, t. i. 499×12 . Az ennek megfelelő *adótlóke* $\frac{5}{6}$ rész, azaz, 4990 drachma, mely után a jövedelmi adó, mint ötvenedrész, 99 drachma. Midőn tehát valamely 500 drachmányi jövedelmű pentakosiomedimnus 120 drachmát fizetett jövedelmi adó fejében, akkor ama 499 drachmányi jövedelmű lovag csak 99 drachmát fizetett volna! Hiszen ama pentakosiomedimnusnak csak egy drachmával volt több jövedelme, mint a fölvelt lovagnak; miért fizetett volna tehát 21 drachmával többet, mint ez a lovag?

Ez aránytalanság, igazságtalanság volt volna, melyet bizonyára sem Solon nem akarhatott, sem az adóosztálybeli polgárok nem tűrhettek.

Hasonlóan áll a dolog, ha az igazgazdák jövedelmi adóját összehasonlítjuk a lovagokéval.

Ugyanis az igazgazdák legkisebb jövedelme 200 drachma, legnagyobbja pedig 299 drachma volt. Tegyük fel, hogy valamely igazgazda évi jövedelme 290 drachmából állt. Ekkor összes földbirtokértéke 3480 drachma volt, t. i. 290×12 , melynek $\frac{5}{9}$ része, azaz 1930 drachma, volt volna, *Boeckh* szerint, az *adótlóke* (*τιμημα*), s az ettől fizetendő ötven ed, mint jövedelmi adó, 38 drachma. Valamely 300 drachmányi jövedelmű lovag tehát fizetett volna 60 drachmát, am a 290 drachmányi jövedelmű igazgazda pedig csak 38 drachmát! Hiszen ama lovagnak csak 10 drachmával volt nagyobb jöve-

delme, mint a kérdéses igazgazdának; miért fizetett volna tehát 22 drachmával többet, mint az igazgazda?

Vagy tegyük fel, hogy valamely igazgazda jövedelme 299 drachma volt. Ennek a tőkeértéke 3588 drachma, t. i. 299×12 ; adótőkéje pedig, *Boeckh* szerint, 1990 drachma, t. i. 3588: $\frac{5}{9}$; s innen az ötvenedrész, mint jövedelmi adó, 39 drachma. De valamely 300 drachmányi jövedelmű lovag 60 drachmát fizetett jövedelmi adó fejében; tehát 21 drachmával többet, mint a föntebbi igazgazda, jóllehet a jövedelme csak egy drachmával haladta felül az utóbbiét! Ez hihetetlen. Ilyen adókiivetés nem származhatott Solontól, az igazságos, emberszerető törvényhozótól, mert elkeseredett vizsályokat idézett volna elő a három osztálybeli polgárok között.

Lehetetlennek tartom tehát, hogy Solon *Boeckh* számítása szerint vetette volna ki a jövedelmi adót.

5. *Boeckh* számítását már a híres *Grote* is megtámadta *History of Greece* című remek munkájában (III. köt. 156 l.); de egészen más okból. Ő t. i. azt nagyon bonyolultnak tartja, s nem hiszi, hogy az attikaiak ilyen törtszámú műveleteket használtak volna az adókiivetésben. Azért egyszerűbb módot ajánl. Ugyanis, az ötszázmérősök tőkeértékét szintűgy számítja mint *Boeckh*, azaz, évi jövedelmöket 12-vel sokszorozza. De a lovagok tőkeértékét úgy hozza ki, hogy évi jövedelmöket csak 10-zel sokszorozza. Ha tehát valamely lovag évi jövedelme 300 drachma, az ennek megfelelő tőkeérték 3000 drachma, s ez, *Grote* szerint, egyszersmind az *adó-tőke* is (*τιμημα*), melytől jövedelmi adót kellett fizetni. Végre az igazgazdák tőkeértékét úgy számítja ki, hogy évi jövedelmöket csak 5-tel sokszorozza. Következéleg valamely 200 drachmányi jövedelmű igazgazdának a tőkeértéke s egyszersmind *adó-tőkéje* is 1000 drachma.

Grote számítását a következő tábla mutatja:

Osztály.	Jövedelem.	Tőkeérték és adótőke.	Adó $\frac{1}{10}$ -tól.
Ötszázmér.	500.	$500 \times 12 = 6000.$	120.
Lovag.	300.	$300 \times 10 = 3000.$	60.
Igás.	200.	$200 \times 5 = 1000.$	20.

6. De ennek a számításnak ugyan olyan hibája van, a milyent *Boeckh* elméletében kimutattam.

Tegyük fel, hogy valamely lovag évi jövedelme 492 drachma; az ennek megfelelő tőkeérték és adótőke, *Grote* szerint, 4920 drachma, t. i. 492×10 ; s ettől, ha ötvenedet kellett fizetni, a jövedelmi adó 98 drachma. Tehát a legalsóbb jövedelmű, azaz, 500 drachmányi pentakosiomedimnus, jöllehet csak 8 drachmával vett be többet, mint ama lovag, még is 22 drachmával nagyobb jövedelmi adót fizetett volna!

Szintügy van ez, ha *Grote* számítása szerint igásgazdát és lovagot hasonlítunk össze. Gondoljunk valamely igásgazdát, kinek évi jövedelme 291 drachma. Ennek a tőkeértéke s egyszersmind adótőkéje 1455 drachma, t. i. 291×5 , melytől a jövedelmi adó, ha ismét egy ötvenedet kellett fizetni, 29 drachma. De a legkisebb jövedelmű lovag, azaz, kinek évi jövedelme 300 drachmából állt, 60 drachmát fizetett jövedelmi adó fejében; ő tehát 31 drachmával többet fizetett volna, mint a fölhozott igásgazda, jöllehet a jövedelme csak 9 drachmával volt nagyobb az utóbbiénál. Ez ismét el nem fogadható számítás.

7. Sem *Boeckh*, sem *Grote* nem képesek számítási elméleteket görög forrásokból merített adatokkal támogatni. Ezekből csak azt hozta ki *Boeckh*, hogy a földbirtok értékének 12-ed része képezte a földbirtok jövedelmét. De azt nem mondják a források, hogy a lovagok és igásgazdák földbirtokánál kisebb volt az évi jövedelem a földbirtok értékének 12-ed részénél.

Sőt én ellenkezőleg hajlandó vagyok azt gondolni, hogy a lovagok és igásgazdák olyan jövedelmet kaptak földbirtokuk után, mely a birtok értékének 12-ed részét felülhaldta. Mert az ötszázmérősök, mint nagy földbirtokosok, kik állami ügyekkel szerettek a városban foglalkodni, többnyire bérbe adták földeiket; tehát nem kaphattak nagyobb jövedelmet földbirtokuk értékének 12-ed részénél; mivel a haszonbérlők nem fizettek többet. De a lovagok és igásgazdák magok kezelhették gazdaságukat, s így ama hasznot, melyet a bérlő nyert volna, magoknak tartották meg. Következőleg nem volt semmi ok, hogy tőkeértékek egy része fölmentessék a jövedelmi adó alól, vagy hogy adótőkéjük nem egyféleképen számíttassék ki.

8. *Boeckh* és *Grote* az úgynevezett *progressív* jövedelmi

adót látják már Solon intézkedésében; jöllehet erről ismert görög forrásaink semmit sem tudnak. Nem is vagyunk tehát feljogosítva olyasmit kiolvasni belőlök, a mi bennök nem foglaltatik.

És ha Solon csakugyan behozta a progressív adót, akkor azt, hogy igazságos legyen, az ugyanegy osztálybeli polgárok között is be kellett volna hoznia. Vegyünk például két lovagot, egyenként 300 drachmányi jövedelemmel, és az ennek, *Boeckh* és *Grote* szerint, megfelelő 60 drachmányi adóval. De X lovagnak csak egy gyermeke volt, Y lovagnak pedig 8. Vajjon nem mondta volna-e Y lovag, ha Solon korába gondoljuk a progressív adót, hogy ő igazságtalanul fizet annyit, mint X lovag, mert családjának főtartása sokkal több költségbe kerül?

A progressív adó természete tehát magával hozta volna, hogy Solon az ugyanegy osztálybeli polgárok között ismét számos alosztályokat állítson, a jövedelmi adónak tökéletesen kielégítő kivetése végett. De erről mélyen hallgatnak a mi forrásaink.

9. A második ok, melynél fogva *Boeckh* a lovagok és igazgazdák tökéértékéből egy részt, mint jövedelmi adó alá nem esőt, levont, az lehet, hogy Nausinicus archon alatt 380-ban Kr. e., tehát 214 évvel Solon törvényhozása után, új adózási rendszer hozatván be, minden polgár nem az egész vagyontól, hanem ennek ötöd részétől fizetett jövedelmi adót.

De épen azért, mivel ez új adórendszer volt, következik, hogy előbb nem állt fen. Azután, Nausinicus törvénye szerint még a leggazdagabb polgárok is részesültek az általános adókules jótéteményében; Solon korában pedig, *Boeckh* szerint, csak a lovag és igazgazdák voltak volna előnyben az ötszázmérősök ellenében. Hihető-e tehát, hogy a demokrat szellem növekedtével a vagyontalanabb polgárok a vagyonosabbak számára olyan engedményt tettek volna, minőben még a kevésbbé demokrat kormányforma alatt sem részesültek? Ez újlag oda mutat, hogy Solon nem úgy vethette ki a jövedelmi adót, mint azt *Boeckh* és *Grote* róla mondják.

10. Mind ezeknél fogva híven ragaszkodva a hellen forrásokhoz, azt állítom, hogy mind az ötszázmérősök, mind a lovagok, mind az igásgazdák földbirtokuk egész tőkeértéke után fizettek jövedelmi adót, s hogy a tőkeérték mind a három osztályban egyféleképen számított ki, t. i. a jövedelmet 12-vel sokszorozva.

Például szolgáljanak a következő táblák:

<i>Ostály.</i>	<i>Jövedelem.</i>	<i>Tőkeérték.</i>	<i>Adó$\frac{1}{30}$-től</i>
I.			
Ötszázmér.	500	$500 \times 12 = 6000.$	120
Lovag	300	$300 \times 12 = 3600$	72
Igás	200	$200 \times 12 = 2400$	48.
II.			
Ötszázmér.	550.	$550 \times 12 = 6600.$	132.
Lovag	350.	$350 \times 12 = 4200.$	84.
Igás	250.	$250 \times 12 = 3000.$	60.
III.			
Ötszázmér.	590.	$590 \times 12 = 7080.$	$141 \frac{1}{5}$
Lovag	390.	$390 \times 12 = 4680.$	$93 \frac{3}{5}$
Igás	290.	$290 \times 12 = 3480.$	$69 \frac{3}{5}$.
IV.			
Ötszázmér.	599.	$599 \times 12 = 7188.$	$143 \frac{19}{25}$
Lovag	499.	$499 \times 12 = 5988.$	$119 \frac{19}{25}$
Igás	299.	$299 \times 12 = 3588.$	$71 \frac{19}{25}$
V.			
Ötszázmér.	500	$500 \times 12 = 6000.$	120.
Lovag	499	$499 \times 12 = 5988.$	$119 \frac{19}{25}$
Igás	210.	$210 \times 12 = 2520.$	$50 \frac{2}{5}$
VI.			
Ötszázmér.	600.	$600 \times 12 = 7200.$	144.
Lovag	300.	$300 \times 12 = 3600.$	72.
Igás	299.	$299 \times 12 = 3588$	$71 \frac{19}{25}$
VII.			
Ötszázmér.	700.	$700 \times 12 = 8400$	168
Lovag	490.	$490 \times 12 = 5880$	$117 \frac{3}{5}$
Igás	220.	$220 \times 12 = 2640$	$52 \frac{4}{5}$
VIII.			
Ötszázmér.	780.	$780 \times 12 = 9360.$	187.
Lovag	480	$480 \times 12 = 5560.$	$115 \frac{1}{5}$
Igás	280.	$280 \times 12 = 3360.$	$67 \frac{1}{5}$

11. Csak ez a kiszámítás alapszik igazságon és méltányon; mert e szerint soha sem fordúlhattak elő viszályokra alkalmat szolgáltató olyan szabálytalanságok, melyeneket *Boeckh* és *Grote* kiszámításában kimutattam. Láttuk, hogy *Boeckh* elmélete szerint az 500 drachmányi jövedelmű pentakosiomedimnus 120 drachmát fizetett jövedelmi adó fejében, mialatt valamely lovag, kinek csak 10 drachmával volt kevesebb jövedelme, 22 drachmával kisebb adót fizetett volna. Az én számításom szerint eltűnik ez a szabálytalanság, mivel az érintett lovag ebben az esetben $117\frac{3}{5}$ drachmát fizetett volna, tehát csak $2\frac{3}{5}$ drachmával kevesebbet mint ama pentakosiomedimnus. (Lásd I. és VII. tábla).

Hasonlóan áll a dolog, midőn valamely lovag 300 s valamely igazgazda 290 drachmányi jövedelemmel bírt. *Boeckh* elmélete szerint a lovag 60 s az igazgazda csak 38 drachmát fizetett volna; ellenben az én kiszámításom szerint a lovagra 72 és az igazgazdára $69\frac{3}{5}$ drachma esnék, tehát $2\frac{3}{5}$ drachmával kevesebb. (Lásd I. és III. tábla).

A lovagok és igazgazdák nagy megnyugvást lelhetnek abban, hogy ők soha sem fizettek nagyobb jövedelmi adót annál, mely a lovagok osztályában a 300—499, és az igazokéban a 200—299 drachmányi jövedelemmel fért össze. Feltevéen tehát, hogy a tőkeérték ötvenedét kellett fizetni, akkor a lovag soha sem fizethetett többet $119\frac{19}{25}$ drachmánál (L. IV. tábla), és az igazgazda adója ekkor soha sem haladhatta felül a $71\frac{19}{25}$ drachmát (L. VI. tábla). Ellenben az ötszázmérősöknél nem volt ilyen határ, hanem jövedelmök nagyságával nagyobbult a jövedelmi adójok is határ nélkül.

12. Mind ezekből azt következtetem, hogy Solon nem állapította meg a lovagok és igazgazdák adótökéjét levadások által a tőkeértékből, a mint ezt *Boeckh* állítja; hanem az ötszázmérősöknél 6000 drachmát vagy 1 talentumot, a lovagoknál 3000 drachmát, vagy $\frac{1}{2}$ talentumot, és az igazgazdáknál 1000 drachmát, vagy $\frac{1}{6}$ talentumot, azaz, 10 minát, vett föl legkisebb alapúl, melytől kezdve fizetendő a jövedelmi adó, úgy hogy az ötszázmérős 1 talentumtól és azon túl a végtelenig, a lovag $\frac{1}{2}$ talentumtól és azon túl egy talentumig, mely már az ötszázmérősök legalsóbb tőkeértéke

volt, és az igásgazda $\frac{1}{6}$ talentumtól és azon túl 3588 drachma-ig, fizettek jövedelmi adót.

13. Ezek szerint már könnyen lehet Pollux szövegét kijavítani. Tudniillik mind a *τάλαντον*, mind az *ἡμισάλαντον*, mind a *μῶς* elébe (lásd. 2.) a *κατὰ* szót kell tenni. Következéleg az ötszázmérősök *ἀνήλισκον εἰς τὸ δημόσιον κατὰ τάλαντον*. A lovagok *ἀνήλισκον δὲ κατὰ ἡμισάλαντον*. És az igásgazdák *ἀνήλισκον κατὰ μῶς δέκα*. Azaz, a pentakosiomedimnusok fizettek 1 talentumtól vagy 1 talentum után; a lovagok fizettek $\frac{1}{2}$ talentumtól vagy $\frac{1}{2}$ talentum után; és az igásgazdák fizettek 10 minától vagy 10 mína után.

A szövegkritikából tudjuk, hogy a lemásolók, kiknek gyakran a zárdákban büntetésből is kellett codexeket másolniok, kihagytak sokszor vigyázatlanságból, hanyagságból vagy sietségből is egész szókat, főleg midőn az átugrott szó az utána következőhöz némileg hasonlított. A mi esetünkben a *κατὰ* végtagja ugyanazonos az utána álló *τάλαντον* első szótagjával. Nem kell tehát csudálkozni, hogy a lemásoló az egymás mellett levő *τὰ* szótag miatt átugrotta a *κατὰ*-t; és pedig annál kevésbé kell csudálkozni, mivel a régi, öreg betűkkel írott, codexekben a szók nem voltak egymástól spatiumok által elválasztva. Tegyük fel azonban, hogy Pollux codexe, melyet valaki lemásolt, későbbi korból való, s kis betűkkel volt írva. Akkor is a másoló könnyen átugorhatta a *κατὰ*-t, mert e szó többnyire megrövidítve íratott, úgy hogy a *τ* a *κ* fölébe jött, s e rövidítési jegy többnyire a következő szóhoz kapcsolatott.

Miután a másoló egy huzamban olvasott el egy vagy két sort, s háromszor került az *ἀνήλισκον*-ra, mindjárt észbe jutott, hogy már egyszer írt *ἀνήλισκον τάλαντον*, tehát siető munkájában a többi két *ἀνήλισκον* után is oda írta közvetlenül az összeget, nem is sejtván, hogy minő bajt okoz a *κατὰ* vigyázatlan kihagyása által századok múlva a philologusoknak.

Hogy a *κατὰ* szónak csakugyan ott kellett állania, azt Demosthenesből is lehet bebizonyítani. Ő ugyanis vádolván gyámnokait, hogy atyai vagyonának tetemes részét elpazarolták, azt is említi, hogy milyen vagyontökének a részét iratták be a megadóztatásra; t. i. 25 mínára (2500 drachma-

ra) rúgó összegből 500 drachmát jelentettek be Nausinicus archon adótörvénye szerint, melyektől vagy melyek után kellett jövedelmi adót fizetni. Ὑπὲρ ἐμοῦ συνειτάξατο κατὰ τὰς πέντε καὶ εἴκοσι μῶς πεντακοσίας δραχμὰς εἰσφέρειν. (Aphobus ellen. I. 815. l.)

14. Még egy észrevételem van *Boeckh* ellen, jóllehet őt, mint a classica philologia jelenkori fejedelmét, mélyen tisztetem. Azt állítja. t. i., hogy az igásgazdák legalsóbb évi jövedelme nem 200, hanem csak 150 drachmából állt; mert Demosthenes idéz egy törvényt Solon korából (*Makartat ellen* 1067 l.), melyben megállapítatik, hogy mennyi hozományt adjon mindegyik osztálybeli polgár a negyedik osztályból való nőrokonának, ha maga nem akarja nőül venni. T. i. az ötszázmérősök kötelesek neki 500 drachmát adni, a lovagok 300-at, és az igásgazdák 150 et.

Mivel tehát a két első osztálybeli polgárok annyit voltak kötelesek adni hozomány fejében, a mennyi az évi jövedelmök minimuma: azt következteti *Boeckh*, hogy az igásgazdák legkisebb évi jövedelme csak 150 drachma lehetett, mivel csak annyit adtak törvényes hozományúl nőrokonaiknak.

Én azonban csak azt következtetem e törvényből, hogy, miután a társadalmi érintkezés viszonyainál fogva az igásgazdáknak sokkal számosabb szegény nőrokonaik voltak, mint az ötszázmérősöknek és lovagoknak, nagyon bölcsen és méltányosan intézkedett a törvényhozás, midőn nem kötelezte az igásgazdákat, jövedelmök minimumát egészen nőrokonaiik hozományára fordítani. Ellenben az ötszázmérősnek vagy lovagnak ritkán volt valamely szegény nőrokona a 4-ik osztályban; mert nehezen gondolhatni, hogy a bérért dolgozó polgárok gyakran jöttek volna házassági viszonyba az ötszázmérősökkel és lovagokkal. Ezek tehát könnyen adhatták ritkán előforduló esetekben az egész jövedelmi minimumot szegény nőrokonaik hozományára.

E szerint nem látom szükségesnek attól eltérni, a mit görög forrásaink egyhangulag állítanak; hogy t. i. az igásgazdák legkisebb évi jövedelme 200 drachmából állt.

Erre az egyhangú állításra azt mondja ugyan *Schömann* (*Verfassungsgeschichte Athen's* 24 l.), hogy az összes hel-

len írók, kik 200 drachmáról beszélnek e tárgyban, ugyanegy forrásból meríthették adatukat, mely forrás azonban e pontra nézve hibázhatott.

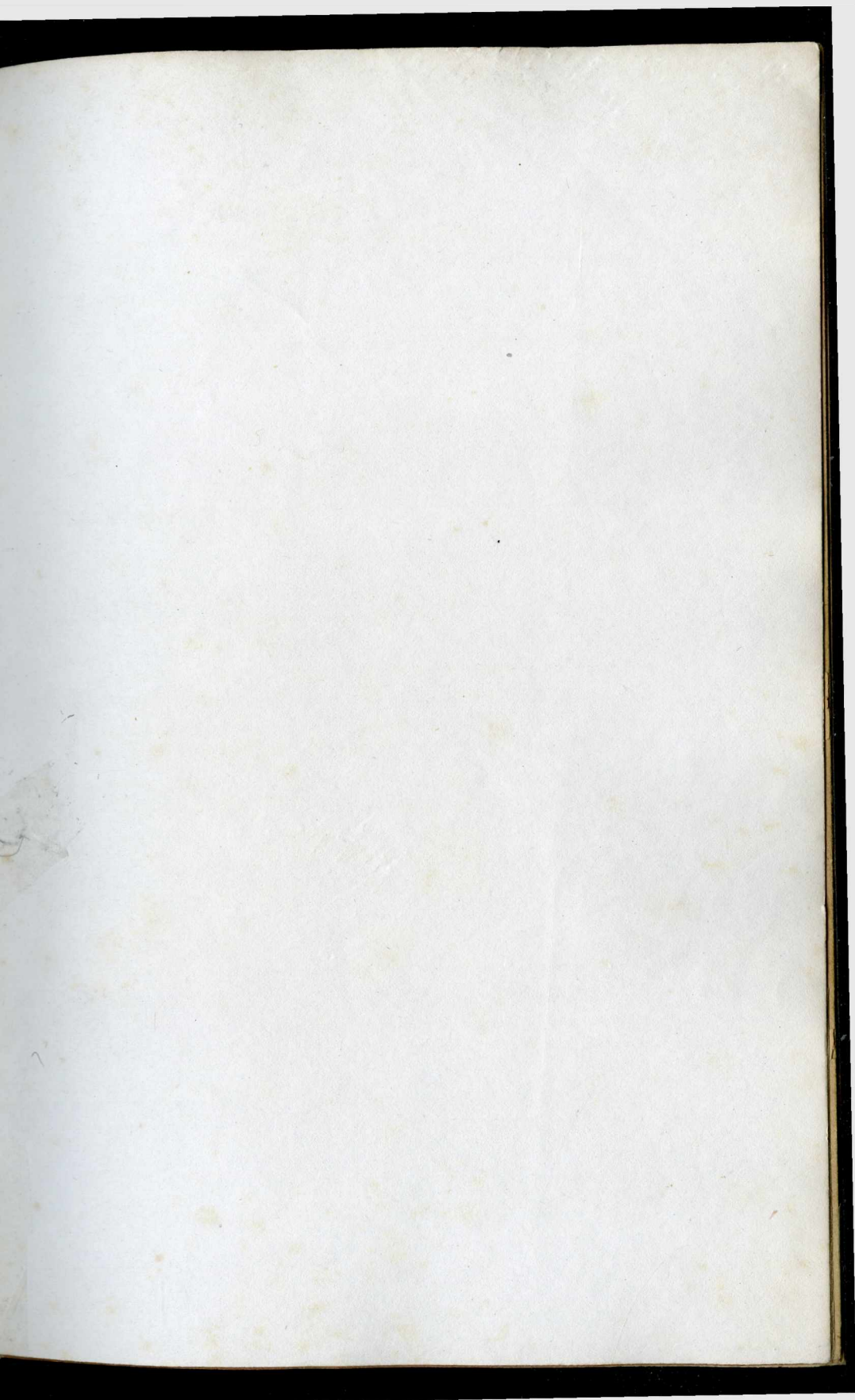
De ez semmit sem bizonyít, mert erre mi is *lehet*-tel válaszolhatunk; hogy t. i. a hellen írók több forrásból is meríthettek; s miután e források az igazgazdák jövedelmi minimumára nézve öszhangzanak, nincsen okunk hitelüket kétségbe vonni.

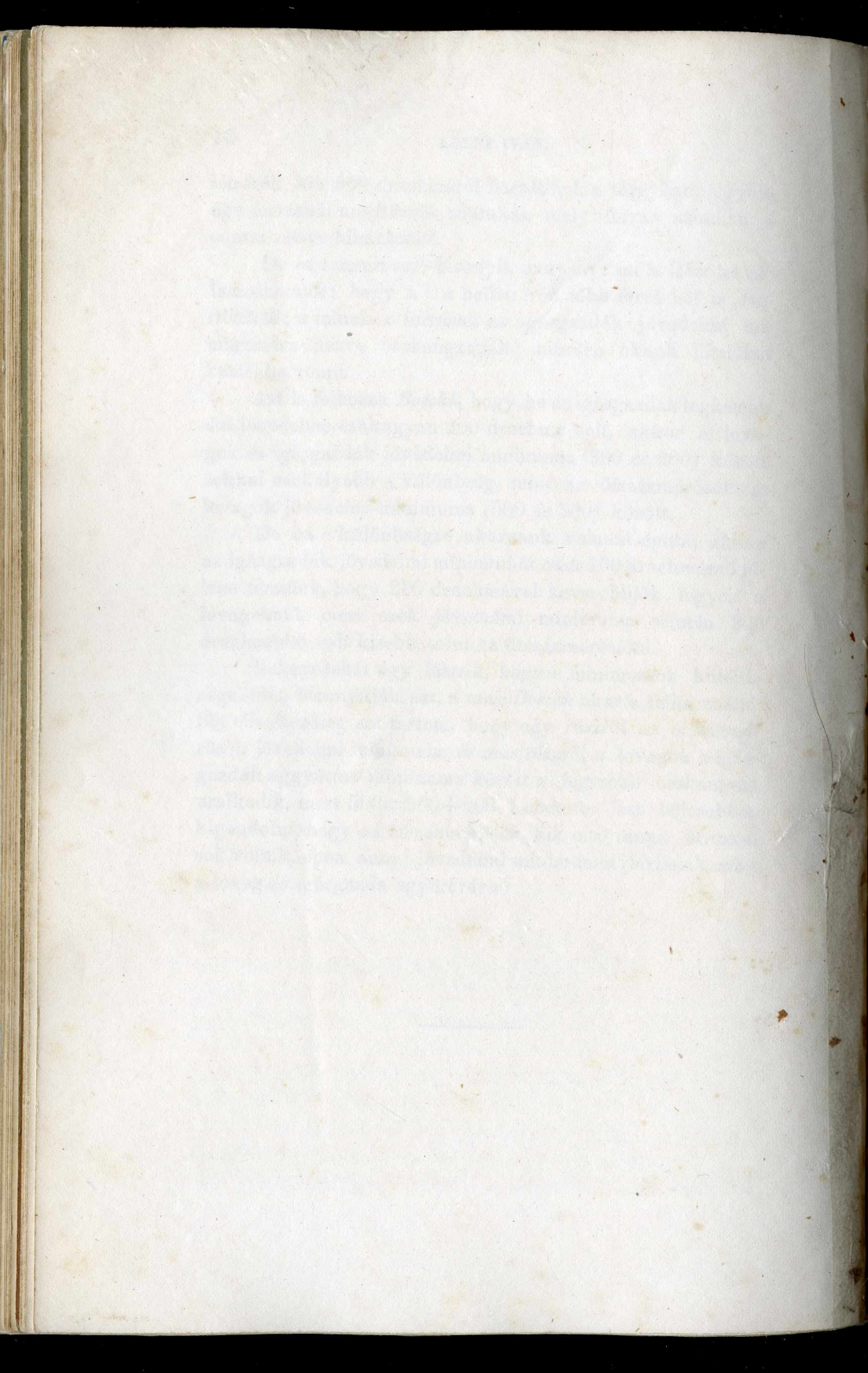
Azt is felhossa *Boeckh*, hogy, ha az igazgazdák legkisebb évi jövedelme csakugyan 200 drachma volt, akkor a lovagok és igazgazdák jövedelmi minimuma (300 és 200) között sokkal csekélyebb a különbség, mint az ötszázmérősök és lovagok jövedelmi minimuma (500 és 300) között.

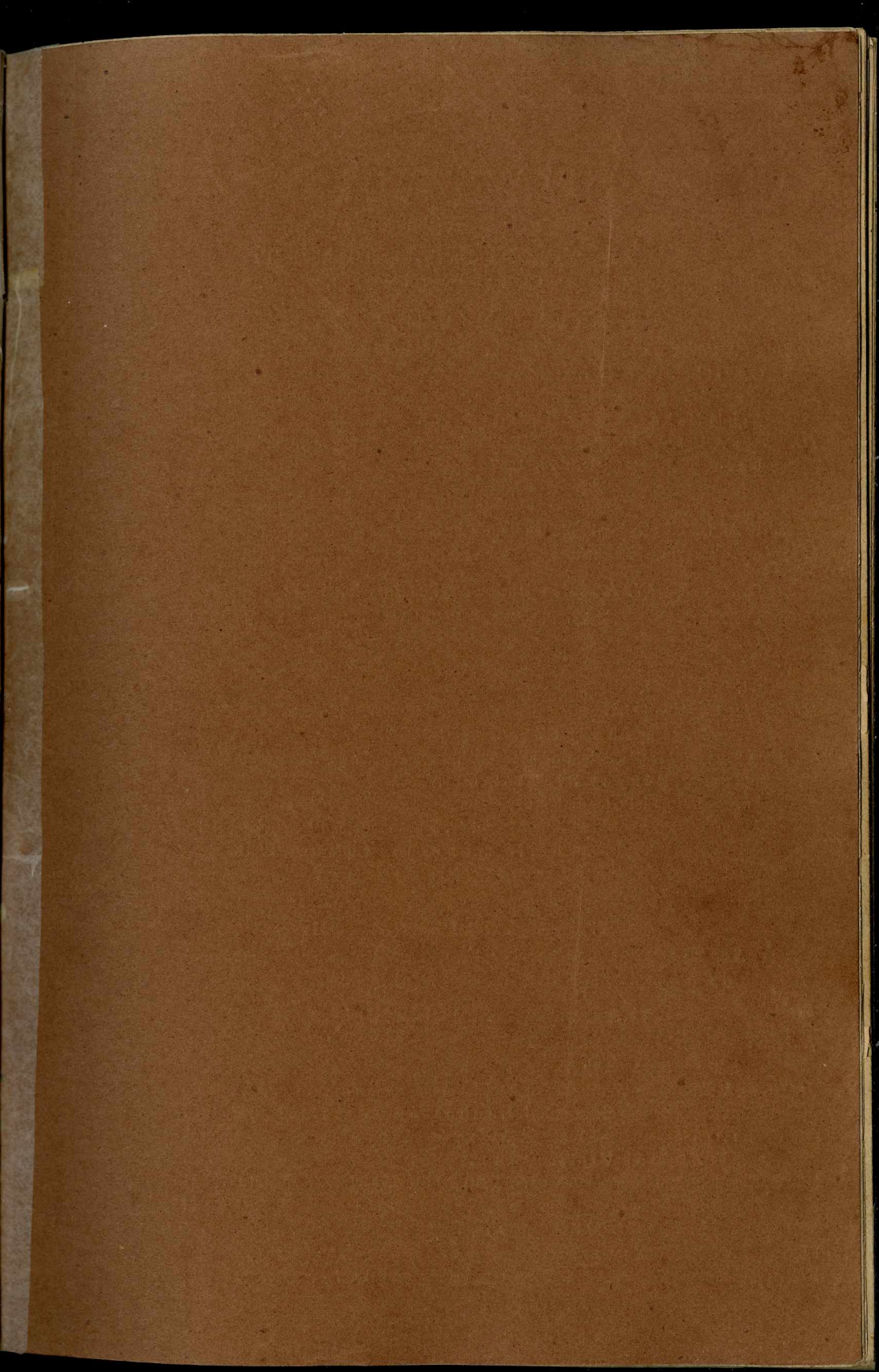
De ha e különbségre akarnánk valamit építhi, akkor az igazgazdák jövedelmi minimumát csak 100 drachmára kellene tennünk, hogy 200 drachmával kevesebbjök legyen a lovagoknál, mert ezek jövedelmi minimuma szintén 200 drachmával volt kisebb, mint az ötszázmérősöké.

Nekem tehát úgy látszik, hogy e minimumok különbségei nem bizonyítják azt, a mire *Boeckh* akarta felhasználni. Sőt ellenkezőleg azt tartom, hogy egy részről az ötszázmérősök jövedelmi minimuma és más részről a lovagok s igazgazdák együttes minimuma között a legszebb öszhangzat uralkodik, mert $500 = 300 + 200$. Lehetett-e azt bölcsebben kigondolni, hogy az ötszázmérősök, kik első rangú birtokosok voltak, épen annyi jövedelmi minimumot bírnának, mint a lovag és igazgazda együttvéve?

BALLAGI GEZA

A M. TUD. AKADEMIA OSZTÁLYAINAK ÉRTEKEZÉSEIBŐL

eddig a következők jelentek meg :

I. A Nyelv és Széptudományi Osztály köréből :

I. Szám : Solon Adótörvényéről, Télfy Ivántól. 1867. 14 l. . . . . Ára 12 kr.

II. A Philosophiai Osztály köréből :

I. Szám : A Philosophiai Módszerek jelen állapotjáról, székfoglaló Horváth Cyrilltől. 1867. 24 l. . . . . 15 kr.

II. Szám : Kísérlet felelni, lélektani alapon, az ismeretlan fő kérdéseire, székfoglaló Mihályi Károlytól. 1867. 32 l. . . . . 20 kr.

III. Szám : Aristoteles befolyása az új bölcsészetre és az életre, székfogl. Haberern Jonathántól. 1867. 25 l. . . . . 15 kr.

III. A Törvénytudományi Osztály köréből :

I. Szám : Az Uzsoratórvényekről. Szinováczy Györgytől. 1867. 17 l. . . . . 12 kr.

II. Szám : A magyar Mezőgazdaság, Keleti Károlytól. 1867. 19 l. . . . . 12 kr.

IV. A Történettudományi osztály köréből :

I. Szám : Hazánk közlekedési Eszközzeiről, székfogl. Hunfalvy Jánostól. 1867. 55 l. . . . . 35 kr.

II. Szám : A perdöntő Bajvívások története Magyarországon, Pesti Frigyes-től. 1867. 191 l. . . . . 1 frt 30 kr.

III. Szám : Dunántuli Levéltárak ismertetése, különös tekintettel II. Rákóczi Ferencz korára, Thaly Kálmántól. 1867. 46 l. . . . . 30 kr.

IV. Szám : A Magyar Birodalom nemzetiségei, és ezek száma vármegyék és járá-sok szerint, Fényes Elektől. 1867. 77 l. . . . . 50 kr.

V. Szám : Egy lap Erdély legújabb történelméből. Emlékbeszéd Tunyogi Csapó József felett, az 1834-iki országgyűlés, s azt megelőzőtt egyházi s politi-kai mozgalmak rajzával, Szilágyi Ferencz től. 1867. 163 l. . . . . 90 kr.

VI. Szám : Bethlen Gábor Fejedelem trónfoglalása. Szilágyi Sándortól. 1867. 74 l. . . . . 45 kr.

V. A Matematikai Osztály köréből :

I. Szám : A matematikai Hőelmélet egyenleteinek általános alakjáról, székfogl. Szily Kálmántól. 1867. 20 l. . . . . 15 kr.

VI. A Természettudományi osztály köréből :

I. Szám : Az Ozon képződéséről gyorságéknél. — A Polhorai sósforrás vegyelem-zése, Than Károlytól. 1867. 15 l. . . . . 12 kr.

II. Szám : A Közép Idegrendszer szürke állományának és egyes idegygyökök ere-deteinek tájviszonyai, székfogl. Lenhossék Józseftől. 1867. 12. l. . . . . 12 kr.

III. Szám : Az állattenyésztés fontossága s jelenlegi állása Magyarországon, szék-foglaló Zlamál Vilmostól. 1867. 46 l. . . . . 30 kr.

IV. Sz. : Két új Szemmérezteti mód, 10 ábrával, Jendrássik Jenőtől. 1867. 49 l. . . . . 70 kr.

V. Szám : A Magnetikus Lehajlás megméréséről, 13 ábrával. székfogl. Schenzl Guidótól. 1867. 26 l. . . . . 10 kr.

VI. Szám : A Gázok összenyomhatóságáról. Akin Károlytól. 1867. 7 l. . . . . 10 kr.

VII. Szám : A Szénéleg-kénegről, Than Károlytól. 1867. 12 l. . . . . 10 kr.

